

Opgelet voor de Aziatische hoornaar

Theo Zeegers, EIS Kenniscentrum Insecten, Postbus 9517, 2300 RA Leiden, e-mail: th.zeegers@naturalis.nl

Jan Smit, Voermanstraat 14, 6921 NP Duiven

Jinze Noordijk, EIS Kenniscentrum Insecten, Postbus 9517, 2300 RA Leiden

De Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*) is een invasieve exoot die via Frankrijk naar het noorden is opgerukt en in 2017 voor het eerst in Nederland is gevonden. Het Europese Parlement heeft een verordening opgesteld met als doel de introductie, verspreiding en invloed van invasieve exoten te beperken. Deze verordening is sinds 2016 in ons land van kracht. De Aziatische hoornaar staat ook op de lijst van ongewenste exoten en dat betekent dat het belangrijk is om uit te kijken naar deze soort en waarnemingen snel te melden. In dit artikel gaan we in op de herkenning.

EXOTENVERORDENING

Exoten zijn soorten die niet in een bepaald land of bepaalde regio thuishoren, maar zich daar door toedoen van de mens hebben kunnen vestigen. Sommige exoten worden invasief: zij breiden zich massaal uit én hebben een negatief effect op autochtone soorten of veroorzaken overlast. In 2014 heeft de Europese Unie een verordening met betrekking tot invasieve exoten opgesteld (EUROPESE UNIE, 2014). In deze verordening is een lijst van 37 soorten opgenomen (de 'Unielijst') waarvoor regels zijn opgesteld over het voorkómen van introductie, het signaleren en het elimineren dan wel beheersbaar houden van invasieve populaties (DE HOOP *et al.*, 2017). Voor soorten van de Unielijst die nog niet in een land bekend zijn, betekent dit dat die bij een vestiging in principe uitgeroeid moeten worden. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) is verantwoordelijk voor de uitvoering van de verordening. De Aziatische hoornaar wordt beschouwd als een invasieve exoot en is opgenomen in de Unielijst.

OVERLAST

Met name imkers vrezen deze nieuwe bedreiging voor de toch al veelgeplaagde Honingbij (*Apis mellifera*). Aziatische hoornaars verzamelen namelijk vooral sociale vliesvleugeligen en veel soorten vliegen om hun larven mee te voeden (VILLEMANT *et al.*, 2011; MARTIN, 2017) [figuur 1]. Vanwege de sociale leefwijze van Honingbijen vormen zij een efficiënte voedingsbron voor de

hoornaars. De Aziatische hoornaars kunnen een probleem vormen voor zwakke honingbijvolken, die door de predatie verder kunnen verzwakken. Gezonde, sterke honingbijvolken hebben veel minder te vrezen.

Er circuleren nogal wat sensatieverhalen over hoornaars op het internet, maar zowel de Aziatische als de Gewone hoornaar (*Vespa crabro*) zijn normaal niet agressief en kunnen rustig gadegeslagen worden. Alleen als hun nest verstoord wordt kunnen ze mensen aanvallen. Voor de mens is een steek van de Aziatische hoornaar vergelijkbaar met die van een Gewone hoornaar: pijnlijk, maar niet levensbedreigend. Alleen mensen die allergisch zijn voor wespensteken lopen een groot risico, maar niet groter dan bij steken door andere wespen. Verder kunnen steken op gevoelige lichaamsdelen en meerdere steken tegelijk gevaarlijk zijn.

DE AZIATISCHE HOORNAAR IN EUROPA

De Aziatische hoornaar komt wijd verspreid in Azië voor: India, Bhutan, Thailand, China, Laos, Vietnam, Maleisië en Indonesië. Er worden tien ondersoorten onderscheiden, waaronder een vorm met een donker borststuk: *Vespa velutina nigrithorax* (PERRARD *et al.*, 2014). Deze donkere ondersoort is per ongeluk in Frankrijk geïntroduceerd [figuur 1]. Deze hoornaar blijkt flink invasief en heeft zijn leefgebied inmiddels uitgebreid naar Spanje, Portugal, Italië, Duitsland, België en Engeland (CASTRO & PAGOLA-CARTE, 2010; DEMICHELIS *et al.*, 2014; DEPARTMENT FOR ENVIRONMENT, FOOD & RURAL AFFAIRS, 2016; GROSSO-SILVA & MAIA, 2012; WITT, 2015).

In september 2017 is in Nederland voor het eerst een werkster aangetroffen in een tuin in Dreischor (Schouwen-Duivenland, Zeeland) door Ron van de Roer, die een foto plaatste op de website Waarneming.nl (zie ook SMIT *et al.*, 2017; SMIT *et al.*, 2018). Later werden meer

FIGUUR 1

Een Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*) jaagt op Honingbijen (*Apis mellifera*) (foto: Jean Haxaire).

FIGUUR 2

De Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*) met drie belangrijke herkenningspunten. (foto: Jean Haxaire)

werkers gevonden, hetgeen duidelijk maakte dat het om een nest ging. Dit nest kon echter niet gevonden worden en daarom is later een drone met warmtegevoelige camera's ingezet. Hiermee werd het nest gevonden in een Gewone peer (*Pyrus communis*) van slechts vier meter hoog. Heel Nederland is potentieel leefgebied voor de Aziatische hoornaar (IBÁÑEZ-JUSTICIA & LOOMANS, 2010). Omdat de soort oprukt uit het zuiden is vooral opmerkzaamheid in de zuidelijke provincies nodig om de soort te signaleren.

HERKENNING

De Aziatische hoornaar is groot en de werkers (17-24 mm) en koninginnen (tot 30 mm) kunnen eigenlijk alleen verward worden met die van de Gewone hoornaar en koninginnen van de Middelste wesp (*Dolichovespula media*). Er zijn drie belangrijke kenmerken om de Aziatische hoornaar te herkennen [figuur 2-4]: (1) het grotendeels zwarte achterlijf met achteraan een brede oranje band, (2) het compleet zwarte borststuk en (3) de tweekleurige poten.

Bij de Gewone hoornaar is het borststuk grotendeels bruinrood (bij mannen grotendeels bruin) en ook de poten zijn geheel roodachtig bruin. Bij de Gewone hoornaar is het achterlijf overwegend geel. De Middelste wesp is heel variabel, maar is altijd te herkennen aan de gele vlekken in de vorm van een '7' voorop het borststuk. Vaak zijn ze donker met smalle gele bandjes op het achterlijf, maar sommige koninginnen zijn veel geler en rood en lijken dan sterk op een Gewone hoornaar.

OPROEP

Voor de vroegtijdige signalering van de Aziatische hoornaar en het monitoren ervan zijn vele ogen in het veld onmisbaar, juist in het zui-

den van ons land. Hopelijk worden de lezers van het Natuurhistorisch Maandblad met dit artikel gestimuleerd om uit te kijken naar de soort en vondsten (met foto of verzamelde wesp) te melden op Waarneming.nl of aan de auteurs door te geven. Eventuele uitbreiding van de Aziatische hoornaar in Nederland zal ongetwijfeld gepaard gaan met veel rumoer, vanwege de Europese verordening, maar ook omdat er helaas vaak paniekerig over hoornaars in het algemeen gedaan wordt. Het is belangrijk om te weten dat de Aziatische hoornaar een weinig agressieve wespensoort is. Ook moeten de verschillen met de Gewone hoornaar en andere wespensorten goed uitgelegd worden. Het ruimen van nesten van de Gewone hoornaar in de veronderstelling dat het een Aziatische hoornaar betreft is een onnodige aanslag op de biodiversiteit.

NAWOORD

Dit artikel is gemaakt in opdracht van de NVWA, Bureau Risicobeoordeling & Onderzoek, Team Invasieve Exoten. De auteurs zijn Jean Haxaire en Dick Belgers dankbaar voor hun fraaie foto's.

FIGUUR 3

Gewone hoornaar (*Vespa crabro*) met geel achterlijven rood borststuk en poten (foto: Jinze Noordijk).

FIGUUR 4

Middelste wesp (*Dolichovespula media*), koningin, donkere vorm (foto: Dick Belgers).

Summary

ON THE LOOKOUT FOR ASIAN HORNET

In 2004, the dark subspecies of the Asian hornet (*Vespa velutina nigrithorax*) was found in France. This wasp had not been seen in Europe before, but has developed into an invasive species that is spreading across Europe. On September 17, 2017, a worker of this wasp was seen in Dreischor, Province of Zeeland, the first find in the Netherlands. Beekeepers are unhappy about the arrival of the Asian hornet since it also preys on honey bees. The Asian hornet is mentioned in EU Regulation No 1143/2014. According to this regulation on invasive species, which has been in force since 2016, the species needs to be monitored and nests are to be destroyed. We conducted a survey at Dreischor and located a nest constructed in a pear tree. The nest was located using a drone equipped with an infrared camera. Entomologists need to be on the alert to monitor new settlements.

Literatuur

- CASTRO, L. & S. PAGOLA-CARTE, 2010. *Vespa velutina*

Lepeletier 1836 (Hymenoptera: Vespidae), recolectada en la Peninsula Iberica. Heteropter Revista de Entomologia 10(2):193-196.

- DEMICHELI, S., A. MANINO, G. MINUTO, M. MARIOTTI & M. PORPORATO, 2014. Social wasp trapping in north west Italy: comparison of different bait-traps and first detection of *Vespa velutina*. Bulletin of Insectology 67:307-317.

- DEPARTMENT FOR ENVIRONMENT, FOOD & RURAL AFFAIRS, 2016. Asian hornet identified in Gloucestershire. <https://www.gov.uk/government/news/asian-hornet-identified-in-gloucestershire>.

- EUROPESE UNIE, 2014. Verordening (EU) nr. 1143/2014 betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?qid=1417443504720&uri=CELEX:32014R1143>

- GROSSO-SILVA, J.M. & M. MAIA, 2012. *Vespa velutina* Lepeletier, 1836 (Hymenoptera, Vespidae), new species for Portugal. Arquivos Entomológicos 6: 53-54.

- HOOP, L. DE, J. VAN DER LOOP, J. MATTHEWS, G. VAN DER VELDE & R. LEUVEN, 2017. Europese regelgeving voor beheer van invasieve exoten. De Levende Natuur 118: 112-116.

- IBÁÑEZ-JUSTICIA, A. & A.J.M. LOOMANS, 2010. Mapping the potential occurrence of an invasive species by using CLIMEX: case of the Asian hornet (*Vespa velutina nigrithorax*) in the Netherlands. Proceedings of the Netherlands Entomological Society Meeting 22:39-46.

Meeting 22:39-46.

- MARTIN, S., 2017. The Asian hornet, threats, biology & expansion. The International Bee Research Association & Northern Bee Books, Hebden Bridge.

- PERRARD, A., M. ARCA, Q. ROME, F. MULLER, J. TAN, S. BISTA, H. NUGROHO, R. BAUDOUIN, M. BAYLAC, J.-F. SILVAIN, J.M. CARPENTER & C. VILLEMANT, 2014. Geographic variation of melanisation patterns in a hornet species: genetic differences, climatic pressures or aposematic constraints? PLoS ONE 9(4): e94162. doi:10.1371/journal.pone.0094162

- SMIT, J., R. VAN DE ROER, R. FONTEIN & A.H. DE WILDE, 2017. Eerste vondst van de Aziatische hoornaar *Vespa velutina nigrithorax* in Nederland (Hymenoptera: Vespidae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 49:1-10.

- SMIT, J., J. NOORDIJK & TH. ZEEGERS, 2018. De opmars van de Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*) naar Nederland. Entomologische Berichten 78:2-6.

- VILLEMANT, C., F. MULLER, S. HAUBOIS, A. PERRARD, E. DARROUZET & Q. ROME, 2011. Bilan des travaux (MNN et IRBI) sur l'invasion en France de *Vespa velutina*, le frelon asiatique prédateur des abeilles. Journée Scientifique Apicole 2011:3-12.

- WITT, R., 2015. Erstfund eines Nestes der Asiatischen Hornisse *Vespa velutina* Lepeletier, 1838 in Deutschland und Details zum Nestbau (Hymenoptera, Vespinae). Ampulex 7:42-53.

BOEKBESPREKING

HET KONINGSVEN

Ontstaan, ontginning en herstel van een veengebied bij Milsbeek, Ottersum en Ven-Zelderheide

BERGH, N. VAN DEN, H. BRINKHOF, F. MANDIGERS, J. THISSEN & P. THISSEN, 2017. Uitgeverij Matrijs/Stichting Cultuurbehoud Milsbeek, Utrecht/Milsbeek. 22x28 cm, 224 pagina's. ISBN 978 90 5345 517 3. Prijs € 29,95 (inclusief verzendkosten). Het boek is te koop via de boekhandel en via www.matrijs.com.

'Het Koningsven' is een rijk geïllustreerd boek dat de lezer meeneemt in de geschiedenis van het aan de voet van de Sint-Jansberg en het Reichswald gelegen gebied. Het is een initiatief van een vijftal auteurs die ieder vanuit hun expertise een deel van de tekst voor hun rekening hebben genomen. Daarnaast hebben nog negen andere auteurs een inhoudelijk bijdrage geleverd. Het verschijnen van deze uitgave over het ontstaan, de ontginning en het herstel van het veengebied bij Milsbeek, Ottersum en Ven-Zelderheide is niet toevallig. Het Koningsven staat namelijk aan de vooravond van de uitvoering van het natuurontwikkelingsproject 'Koningsven de Diepen' dat moet resulteren in een gedeeltelijk herstel van het (voormalige) veenlandschap op deze plaats. Het boek begint met een hoofdstuk over de wording van het landschap, waarin op een heldere manier wordt beschreven dat het gebied een bijzondere ontstaansgeschiedenis kent. Het volgende hoofdstuk is gewijd aan de bodemopbouw en laat zien dat de eigenschappen van de bodem

zeer bepalend zijn geweest voor de bewonings- en ontginningsgeschiedenis. Zo was Milsbeek door de oude rivierklei die hier aan de oppervlakte ligt vanaf het begin van de negentiende eeuw een centrum van keramische bedrijvigheid. De gebruikshistorie van het gebied komt in een logische, chronologische volgorde aan bod en begint bij zijn vroegste bewoners, de rondtrekkende Neanderthalers. De hoofdstukken die volgen gaan over het grondgebruik, de bewoners en de bestuurders. Het Koningsven, dat zijn naam dankt aan de koning van Pruisen, is daarna in handen geweest van verschillende machthebbers waar de plaatselijke bevolking niet veel van moest hebben. De teksten zijn doorspekt met foto's en kaartbeelden om het landschap en leven uit de verschillende tijdvakken te verbeelden. Duidelijk wordt dat het landschap grote veranderingen heeft ondergaan, niet alleen in lang vervlogen tijden maar vooral ook nog in de afgelopen eeuw. De natuurwaarden en de bijzondere, grote soortenrijkdom van het veengebied Koningsven

waren aan het begin van de vorige eeuw al wijd en zijd bekend. Dit bood de gelegenheid om naast de menselijke gebruiksgeschiedenis ook de natuurhistorie een belangrijke plaats te geven. In een viertal hoofdstukken wordt hier uitgebreid op ingegaan. De flora heeft een eigen hoofdstuk. Van de fauna worden libellen en vlinders, reptielen en amfibieën en vogels behandeld. Deze hoofdstukken geven letterlijk een beeld van hoe fraai het veengebied sinds grofweg 1900 is geweest en van de teloorgang van de soortenrijkdom daarna. Dit boekwerk maakt je enthousiast om weer iets van die oude glorie aan de voet van de stuwwal terug te zien. Daarmee ligt de lat hoog voor het project dat door herstel van het voormalige kwelmoeras een deel van die verloren gegane natuur moet terugbrengen. 'Het Koningsven' is een toegankelijk en prettig leesbaar boek waarin vooral ook de foto's en illustraties maken dat je blijft kijken en lezen.

INGE SCHUGARD